

KURADI ESINEMINE

124. Selle musta mehe tegevus on äärmiselt laiaulatuslik. Alati peab olema ta vastu valvel (Kr), sest kurat teotseb kõikjal ja alatas; kunagi sa ei või teada, kunas ja kuidas ta tuleb juba jälle segama või eksitama sind (Sr). Isegi nii sagedaseks on läind eihüva esinemine siin ilmas, et arvatakse juba a priori: kus aga iganes midagi halba juhtub, sääl on kurat platsis (Kr), olgugi see väide sageli põhjendamata, nagu selgub järgnevast loost (Vrdl. ka § 127: „Kurat ei puhu läbi oherdiaugu”, kus tõelikult muidugi tuul lõhub paadid, aga süüdlaseks peetakse ikkagi kuradit).

KURAT IGASUGU ÄPARDUSE SÜÜDLASEKS (S. 122)

Kord vanasti, kui meie kurat olnud veel poisike, ta joosnud ühel laupäeva õhtul kuhugi metsaveerde ja istund kuuse alla, jooksust koledasti väsind. Tulnud üks mees naisega. Sääl olnud aid maas. Mees öelnud: „Kurat taas siin aia maha kiskund!” Kurat mõelnud: „Vot õnnetust! Tuul viskab aia ümber, aga kurat on süüdi, ja mina pean vaat veel neile aidu tegema!”

Kurat joosnud hädaga ära ühele niidule. Sääl olnud varsaluud maas. Peremees tulnud, näind luid ja öelnud: „Kurat taas varsa ära söönd!” – Ja nõnda kuradil olnud häda igalpool, kuhu ta aga läind: kui aga midagi olnud rikkis, siis alati kuradil süü!

Tee pääl kurat saand kätte ühe neiu ja tahtnud seda metsa viia ja „välja pigistada” neiu käest, kuid neid „heitnud” risti ette ja öelnud: „See on kuradi süü, kui neidel on lapsed.” Kui kurat näind risti, siis lasknud neiu valla ja tormand kiunudes töinates põrgusse. – Kr 54 (Esitet lugu on ainult katkend pikemast naljandist, kuis noor kurat satub kogemata suguaktitama omaenda emaga (Mt. 1720'). – Vrdl. ka FFC 25, S. 32 ja 49).

Kuna ruumiliselt kuradi tegevust harilikult ei piirata (vt. siiski ristteid § 127), siis ajaliselt see piirdub teatud olukordes ainult ööga (L, Ii, Sr, Kr, V), olgugi et teiselt poolt jutustetakse ka küllalt juhtumusi kuradi esinemisest päeval (vt. järgnevaid §§). Aga kui kurat näit. teeb või ehitab midagi, siis see küll peab olema valmis ühe ööga, teiseks ööks ta tööd ei tohi jätta (Ii). Õhtupoolse osa ööst ta saab teha, mida tahab; kui kell lööb kaksteist, siis ta ei tohi enam töötada: siis jõuab kukeaeg kätte, ja kui kukk laulab, siia kurat ei tohi enam käia vabalt mööda maad (Ii; ligemalt vt. sillaehitusloo puhul § 135).

Sisuliselt kuradi tegevus on sihitud muidugi halva poole, kuigi selle teostamine tal sageli ei õnnestu kas omaenda rumaluse, vägevama vastase või maagiliselt mõjuvate vastuabinõude tõttu. Pääeesmärgiks on tal saada endale võimalikult enam inimhingi (L, Sr, Kr, Pr, V – kuradi sissekukkumisest hingepüügil vt. § 130). Selleks ta on mõelnud välja igasugu võtteid, milledest tähtsamaid kirjeldetakse järgnevais muistendeis.

VÕRK INIMESTE PÜÜDMISEKS (S. 105 + US. 52 + 55)

Va pikkade hammaste ja pika ninaga kuradiema kudand võrku, millega poeg võiks püüda inimesi. Poeg taas arutelnud endamisi, millega meelitada inimesi võrku. Tuhat aastat poeg mõtelnud oma toas, siis ta tulnud toast välja ja ütelnud emale, ta olevat „studeerind” välja, kuis saab inimesi kätte: viina juua, kaarte mängida, siis saab neid kaklema, kuna ta ise laua alt torgib üht ja teist ning ässitab. Ema vastand: „Mitte nõnda, poeg! Jumal-isand on näidand, et nii ei saa: inimene ei usu ega tea.” Poiss seletand, see aeg, tuhat aastat mõtlemist „hakkavat” talle kontide kallale, kuid pooleli ta ka ei jätvat, ja luband mõtelda veel.

Jälle poeg läind oma tuppa ja mõelnud teine tuhat aastat, kuna ema kudand üha võrku. Siis poeg tulnud välja ja hüüdnud emale, nüüd olevat mõeldud välja kindlasti: „Ma annan inimesele teise meele, teise loomuse, nii et ta armastab iseennast, – siis võin vedada tend võrku!” Ema öelnud, see on õige nõu, see on hästi, selle vastu ei saavat jumal ka midagi. Ema kudand võrgu valmis ja hammustand suure pika hambaga lõnga katki, siis andnud võrgu pojale, las see püüdku. Ja sellega see kurat püüab tänapäevani. – Kr 106.

TUBAKA JA ALKOHOLI SÜND (US. 52)

Kui kuradile pole surnud enam nõnda palju inimesi, siis ta mõelnud välja viina, piirituse, õlle ja tubaka (Tubaka tekkimisest vt. § 130: Kurat taob oma ema tubakaks.). Enne kui neid pole olnud, inimesed eland kauem, kuid nüüd surevad palju rutem, sest inimesed tormavad nende kallale nagu kärbsed seenele. Suitsetamisega olevat küll nii, et kui sääl juures ei süljata, siis polevat viga midagi. – V 56.

ÕLLETEGU HUMALAIST (US. 55 + 120)

(Vrdl. ka L 93 = US. 53: Jumal külvand otri, teind õlut ja kutsund 900 aastase kuradi jooma, kes jäänd purju ja tantsind nagu poisikene; pärast kurat korjand kõrsi, keetnud neist omakorda õlut ja kutsund jumala jooma, kuid see visand kapatäie kuradile näkku, nii et kurat kukkund selili tõrde, tõusnud üles, puristand ja öelnud, kui see segu on juba nii vägev, mis siis õlu ise veel ei teel!)

Esialgu kurat teind õlut ainult odrast. Inimesed joond, kuid püsind kained ega ole hakand taplema. Siis kurat arutelnud, et nii ei lähe, vaja leida midagi odrale juurde, ja mõtelnud välja humalad, pannud neid lisaks. Nüüd inimesed joond ja läind hulluks, hakand kaklema ja taplema, kuna kuradil olnud kole hää meel, sest ta saand niipalju hingi, kuipalju aga tahtnud: need humalad teindki selle õlle nii kangeks. – V 169.

KURAT ÕPETAB VAEST PEREMEEST VIINA AJAMA (US. 54)

Üks väga vaene peremees läind tööle, kaasas ainult kuiva leiba. Ta pannud oma leivakoti põõsasse ja hakand töötama. Lõuna ajal ta läind põõsa manu võtma oma leivakotti, kuid seda pole olnud enam sääl. Pisikene kurat tantselnud põõsa taga ja oodand, et peremees hakkab vanduma, et ta leivakott on varastet. Kuid peremees öelnud, küllap keegi on võtnud, kes tahtis süüa, ja läind tühja kõhuga töö juurde tagasi.

Pisikene kurat ajelnud oma käskija, saatana, manu ja kaevand: „Peremeest ma ei saand kätte, ta oli väga aus.” Saatan hüüdnud: „Kui sa ei saa teda kolme aasta jooksul kätte, siis ma uputan su pühha vette ära!” Ja ajand pisikese kuradi minema.

Pisikene kurat mõelnud, kuis saada peremeest kätte. Pärast tal tulnud meelde. Ta läind peremehe manu sulaseks. Sel aastal olnud „tuline” suvi, ja poiss õpetand, las peremees külvaku vili sohu. Peremees teind nõnda ja saand sügisel niipalju vilja, et hüüdnud, kuhu panna see vili, et aidas pole niipalju ruumi. Pisikene kurat öelnud: „Küll sul tuleb puudugi sest viljast, ma õpetan sind tarvitama seda!” Siis ta teind ja õpetand peremeest piiritust ajama. Ja see läind ka korda.

Kord tulnud peremehe manu küla vanim. Peremees kärgatand vihaselt naisele: „Too ruttu see pudel!” Seda nähes pisikene kurat tormand saatana juurde ja hüüdnud: „Peremees on käes! peremees on käes!” Nüüd tulnud saatan kah vaatama, mis nad sääl teevad. Sääl ta näind, et peremees joond külavanimaga. Saatan patsutand pisikese kuradi õlale ja öelnud: „Oled küll malats (= vene МОЛОДЕЦЬ), et sa seda võisid!” Siis saatan riputand talle pudeli rinnale, ja nõnda nad käivad veel praegugi – saatan pisikese kuradiga ees ja kogu põrgu nende taga. Nad otsivad, kuis saada aga jällegi kedagi endale nagu seda peremeest. – Sr 96 (Vt Eestis FFC 25, US. 22. Lätis vt. näit. LP V 146 (XXXI), DL II 112.).

KURAT ÄSSITAB TÛLLI (S. 110)

1) Kr 118 = S. 159, vt. § 136.

2) Olnud rahulik ja tülinorija mees. Kurat teadnud, kuis ajada rahulikku tulli. Ta õpetand tülinorijat astuma sellele pulmas kontsa pääle ja sülgama siis talle silmi, kui ta pöördub ümber, nõnda tehku mitu korda. – Mees talland ja talland kaaslast. See küsind, miks ta tallab, ja saand vastuseks süлга. Lõpuks mehed läindki tulli. – Kr [234].

3) V 171 – vt. alamal: Kaardimäng ja härjatapp.

MUST MEES KIHUTAB ENESETAPMISELE (S. 111)

Kord Ire-külas üks tüdruk tapnud enda ära, löigand kurgu katki. – Teised läind kirikusse ja tema jäänd koju, arutelnud endamisi, et enne ta annab veel sigadele süüa ja lehmele juua ning siis ta läheb end tapma. Kogu aja käind temale kaasa must mees ja kiirustand ikka teda: „Rutta, rutta, rutta!” Siis tüdruk läind lauta, võtnud habemenoa ja tõmmand kaks korda üle kaela, kuid pole veel löigand. Kolmandal korral, siis ta ise selgesti näind, kuis see must mees pannud käe noa külge ja löigand kurgu läbi... Kui teised tulnud kirikust koju, siis tüdruk olnud veel elus ja jutustand seda. – Kr 173.

KAARDIMÄNG JA HÄRJATAPP

(Härjatapust vt. veel S. 141 (nõia päätükis, LRU III). Kaardimängu motiivi kujunemist vt. Grimm, DM³ II 958).

1) Papp vedand kihla üliõpilasega, et ta algab jutluse kaardimängu motiiviga ja võitnud tuhat rubla (Mt 1839 B'). – Samal ööl papp ratsutand oma suure musta takuga läbi õhu Jälgab-linna (= Mitausse), kus üks kaardimängija poiss tapnud teise. Papp olnud kuradi ori ja sõitnud tapetu hinge järele. Teel hobune löönd kabjarauaga vastu Dondangeni kiriku torni. – V 41 = S. 113 (vrld. S. 114) (Muistend kaardimängija hukkumisest pühal jõuluööl kuradi „härjana” on sulatand endasse ligidaste assotsiatsioonide tõttu anektoodi kirikuõpetaja kihlveost, et jutlustab kaardimängu teemil (Mt. 1839 B'), ja selletõttu papp on nihkund isegi jutukangelaseks algupärasema kuradi asemele).

2) Kuskil linnas jõulu või vana-aasta ööl üks mees kohand noorisanda, kes seletand, tal olevat kole kiire, et kuskil tapetavat üks suur härg ja pärast kaks vasikat ning need ta saavat omale. Mees läind salaja noorisanda järele luurama, kuhu see ruttab. – Ühes majas mängitud sees kaarte, hakatud kaklema ja löödud üks mängija maha. Ja see olnud see suur härg, kelle kurat saand endale, kuna kaks vasikat olnud need kaks last, mis keegi neid sel ööl hukand. – V 79= S. 112 (Lapsekägistamist vt. veel § 131: Hobuseiks moondlund parunid (S. 116)).

3) Jõuluõhtul kaks meest mängind raha pääle kaarte ja läind kõvasti tülli, sest üks võitnud, kuna teine kaotand. Samal õhtul üks kutsar pidand ruttama sõnumiga jala ühe teise isanda manu ja öelnud: kui tuleks kas või kurat ise, et saaks rutem! öö otsa peab käima! – Äkki olnudki säääl üks ratsanik ja kutsund teda kah selga. Siis nad sõitnud kui tuul selle maja manu, kus teisel korral mängitud kaarte. Siis kurat öelnud sellele kutsarile või sulasele, tema pidavat minema natukeseks sinna üles, ta pidavat saama sääält ühe härja. Kutsar jäänd hobusega akna alla, astund püsti hobuse selga, et näha, mida kurat säääl üleval teeb, ja näind, kuis kurat näidand sõrmega ühele ja teisele kaardimängijale, kuni üks vihas tapnud teise ära ja kurat võtnud selle südame omale. Kurat tulnud taas välja ja nad ratsu-

tand nagu tuul edasi. Kuid hommikul sulane pole olnud kuskil mujal kui säälsamas oma mõisa man, kus ta teenind. Talle ainult silme ees paistnud nii olevat. – V 171 = S. 114 + 112 + 110.

PRAEORA HÄRJA KÜPSETAMISEKS (S. 91)

(Samast motiivist oli juba juttu külminga puhul – vt. § 111 ja 114)

1) Üks mees magand metsas tule veeres, kuna teine mees tahtnud tappa tend maha ja luurand metsas. Sääl tulnud magaja manu hulk mehi, kõik olnud sellised karvased, jalad otsekui lehmale. Kõige ees tulnud üks väga suur mees, kolm sarve pääs, ja see kolmesarveline küsind mehelt praeora, ta tahtvat küpsetada üht suurt härja, kes magavat teinepool mäge.

Mehel, kes metsas valvand, hakand kole hirm ja ta pannud jooksuma, kuid kukkond maha oma pussi otsa j surnud. Siis kuradid kadund suure müraga ära, saand kätte selle, mida nad tahtnud, – enesetapja. Tule veeres magaja olnud püha, see neile ei oleks kõlvand, kui teine ta tapnuks, – sellepärast nad tulnudki küsima ora. – L 27.

2) Keegi mees öömajatand metsas tule ääres. Tema manu tulnud võõraid pisikesi inimesi – need olnud metsarahvas, ja lasknud mehel ora tuua. Mees toond. Võõrad küsind, kas sellise pisikesega saavat inimest küpsetada, toogu suurem. – L 42°.

HAMMASTEGA HÄRJANAHA VENITAMINE

(Mt. 826° + S, 184)

(Eestis see keskaja Lääne-Euroopa legend on liitund harilikult painaja-nooriku looga (FFC 25, S. 59), kuna Lätis ta esineb iseseisvalt (näit. DL IV 31, JKr II 27 ja LP V 215 (98), VII 64/7). Eestiski ta esineb mõnikord lahus painaja motiivist: „Naane läts kerkohe õndza, üle mere kuiva jalaga. Kerigoh näk: vana' halva' vinnüdi hobõzõ nahka, hambih tõzõl ku tõzõl sattõ' vasta saina. Naane naard kolahhuist. Na'as kodo tulõma üle mere. – õs saaki! Är iks sai, vaivaline oll minek – palatsõs sai, kodo minneh hämmä är' jala” (L < P. Voolaine Setust). – Esitet teisend on väga. huvitav liivi seisukohalt, sest sellele võime kõrvutada Liivis tuttava legendi karjasest, kes pole teadnud midagi jumalast ja joosnud otse üle järve kellega möödasõitva papi manu küsima, kuis võiks saada jumala juurde; papp vastand, tal polevat enam midagi vaja, ta olevat juba küllalt püha, kui ta võib käia mööda vett; kuid lehmade juurde tagasi minnes karjane vajund siis põlvest saadik vette (Pz Set = Mt. 827°).

6 varianti (lvÜ): 1 L 18 – 2 Ii 34° – 3 Kr 116, 4 Kr 215 – 5 V 57, 6 V 98. Päälkirjad: Kurat kirikus (1) ~ Sest kuradi härjanahast (3).

1) Pagana redaktsioon (1–4).

- I A Pühade aegu, kui on palju inimesi pühakojas, ka kurat läind kirikusse püüdma endale hingi (1).
- B a Keegi misjonär, kes käind õpetades ümberringi, läind paganate maale ja näind tee veeres meest, kes tantsind aina ümber puu (3).
- b Misjonär küsind, miks mees nii tantsib, ja pagan seletand, tal olevat häämeel tollest, kes on kasvatand selle puu üles (3).
- c Misjonär vastand, see olevat jumal, tulgu pagan temaga kaasa sinna, kus kuuleb jumalasõna (3).
- d See pagan, kes olnud küllalt püha, läind misjonäriiga koos kirikusse (3).
- C Olnud mees, kes pole käind kunagi jumalateenistusel. Kord ta juhtumisi läind pühakotta sisse (4).
- II Kui papp lugend kirikus jumalasõna (3), siis paljud jäänd tukkuma (1, 4), magama (4), teised taas naernud (3), tüdrukud vaadand ilusaid poisse ja poisid tüdrukuid (4).
- III A Kurat olnud ülal orelil või altaril, tal olnud kaasas suur härjanahk ja ta kirjutand selle nimesid täis (1).
- B Siis see püha pagan näind, kuis suur sarvega kurat olnud altaril üleval, suur härjanahk ees, tõrvapang kõrval, kastnud aina pangi ja kirjutand nahale üles kõik tukkujad, magajad ja naerjad (3).
- C Kui rahvas laulnud, siis see mees näind ühes nurgas kuradi istumas, kes kirjutand härjanahale rahva patte (4).
- IV a See härjanahk olnud kirjutet kõik täis (1, 3), kuid ruumist tulnud puudu (1), vaja olnud kirjutada veel (3), ent nahk olnud liig väike (4).
- b Siis kurat pannud ühe nahakandi omale jala alla, teise võtnud suhu (1) ja venitand hammastega nahka (1–4).
- c Kuid nahk libisend hammaste vahelt välja ja kurat löönd pää vastu seinu (4).
- d Siis see nägija naernud, ja kurat kirjutand tema kah selle naermise pärast naha pääle üles (3, 4).
- V A Kuid kuradil tulnud ikka veel ruumist puudu ja ta läind seekord ära, kuid tulnud teinekord taas ja tuleb veel tänini pühakotta kirjutama tukkujaid üles (1).
- B Siis kurat astund jalgega nahale ja kirjutand edasi (2).
- C a Nad tulnud pühakojast välja, ja misjonär küsind, mida pagan näind (3).
- b See seletand, et tedagi kirjutet nahale üles, ega ole läind enam kunagi kirikusse (3).
- D Nõndaviisi olnukski parem, kui see mees polnuks läind kunagi pühakotta (4).

2) Painaja redaktsioon (5, 6) = S. 184 (vt. painaja päätükki – LRU III).

Mõnikord kuradi ilmumine on üsna juhuslik ja tingitud inimeste eneste ebasüüdsast või halvaks pandavast tegumoest. Sellisel korral muistendid kannavad harilikust veelgi läbi-paistvamast pedagoogilist ilmet ja on otsekui määratud hoiatuseks, et nii enam kunagi ei tehtaks.

REITE VAHELT PEIU VAATAMINE PEEGLIST (S. 121, vrdl. Mt. 737*)

Jõulu öiti tüdrukud panevad ikka peegli ahju ja küünlatule juurde, vaatavad siis tagurpidi paljaste reite vahelt peeglist, et kes vaatab säält vastu, see on peigmees. Aga, sa mõistad, ühel neil vaadand vastu vana(kurat) ise. – Pr [123].

KOLMAINUS NII LIGI, ET ÜHEL VEEL RUUMI (S. 120)

Kord üks tüdruk heitnud magama, teind omale risti ette ja öelnud: „Jumalaise, jumalapoeg ja jumalavaim, seisa sa mu juures, ei ligidal, ei kaugel – nii et ühele veel ruumi jääb!” Öösel tulnud tüdruku manu üks suur must karvane mees ja öelnud: „Vaat, nüüd ma olen siin!” See olnudki kurat. Tüdruk ehmund nii, et jäänd haigeks. – Kr 18.

125. „Teenijaid”, „sulaseid”, „orji”, „apostleid” jne. (vt. § 119) – sõnaga, käsilasi kurat soetab endale igal viisil, päämiselt maise elu hõlbustamisega materiaalsete soodustuste abil. Enne kõike kuuluvad kuradi käsilaste hulka muidugi halvad nõiad, kuid kuradi ja nõia vahekorral peatume üksikasjalikumalt nõia päätükis (LRU III), kus käsitellakse ms. kuradiga kokku- saamist vile jm. abil, lepingu sõlmimist verrega, kuradi käsilase tegevust siin ilmas ja ta kõledat surma, mis lõpeb hinge andmisega või mõnikord ka kuradi tüssamisega ja õnneliku pääsuga pörgupiinast (poond nõiamoori pulmast vt. § 131). Kuid pääle nõidade on kuradil küllalt tegemist igasugu muudegi halbade inimestega, kelle elu ja teod pole õige ristiinimese omad (Pr). Iseäranis meeleldi mainitakse pappe kuradi käsilasina (L, Kr, Pr, V 41; vt. sellevastu § 126), kusjuures Liivi rannikul eriti populaarsed on lisaks pappide libahundis- tumislood (S. 169–171). Teadagi kuuluvad kuradi käsilaste hulka vihatud parunid ja mõisa- härrad (Kr, V – vt. § 94, 126 ja 131) kui ka nende abimehed, eriti kupjad (Kr, Pr – vt. § 83 ja 126). Vanarahvas uskund, et sepadki töötavad käsikäes eihuvadega (Sr, Kr – vt. sellevastu § 126). Edasi kurat saab omale kõigi kurjategijate, mõrtsukate ja enestapjate, abielurikku- jate, kaardimängijate ja joomarite hinged (vt. § 83 ja 98). – Illustreerigu seda mõned muis- tendid (vt. ka § 124).

SEPP TA OB TREPI KÄSIPUID (S. 126)

Nürmoizöd-kihelkonnas Talseni linna taga on mõisa, mida kutsutakse Udgarten. Säälnud üks sepp selline, kes päeval pole tagund, vaid ainult öösel, ja mis ta tagund, selle ta tagund väga ruttu ja ilusasti. Nüüd see isand, see parun tahtnud, et sepp taoks ta lossi treppele raudsed „leenid”, kuid nõnda, et ei või tunda, kus nad on valatud kokku. Sepp kohustund aastaga sooritama töö ja lasknud isandat rauda tuua. Isand toond rauda ja sepp raiund või tagund selle tükkeks – mõni pisem, mõni suurem – ja visand sepise nurka.

Isand läind ükskord vaatama, – pool sepi olnud rauatükke täis. Ta öelnud: „Kunas sa hakkad taguma?” Sepp vastand: „Kui aeg käes, küll ma siis taon.” – Mõödund üle poole

aasta. Isand saatnud sulase vaatama, kas sepp on hakand ka taguma, kuid midagi pole olnud veel taotud. Olnud veel üks kuu aega. Isand saatnud taas sulase vaatama, – veel seisnud niisama. Siis isand öelnud: „Nüüd ta peab maksma mulle puha dopelt tagasi ja ma viskan ta sepisest välja.” – Kaks päeva olnud veel aega. Isand saatnud sulase taas vaatama, – raud seisnud niisama.

Sääl aga, vana-aasta õhtul pimedas kuulnud sepises hirmsat tagumist, et muud pole olnud kui valge tuli aina. Nüüd see isand saatnud taas sulase vaatama, mis ta pühal õhtul taob, uue aasta ööl. Sulane läind salaja sepise taha ja vaadand, – sepis olnud seppi täis, mõned viilind, mõned tagund, mõned painutand – otsekui vabrikus. Kõik olnud sellised võõrad mehed hirmsa näoga. Sulane joosnud koju ära hirmund, öelnud isandale, et sääl sepises on imet näha, kuid ärgu keegi mingi vaatama, sest see pole hääst, see on eihüvast.

Pärast keskööd tagumine jäänd rahule. Ja hommikul kui isand tõusnud üles, siis olnud suure trepi ümber need raudsed käsipuud tehtud nii hästi valmis, et isand pole võind saada aru, kuis nad on pandud kokku, kus olnud algus ja kus olnud lõpp. Nüüd tulnud ka sepp isanda manu ja tahtnud, et isand peab maksma, mis ta töotand. (Need käsipuud on veel praegugi näha sääl mõisas). Nad kõnelnud nimelt isandaga nii kokku, et kui ta võib nii teha, siis isand annab oma pää, ja kui mitte, siis sepp peab andma oma pää. Kuid isand ütelnud sepale: „Selle pää sa võid saada, aga ennem mitte, kui ma suren; siis võta pää kõige kehaga. Seda pole kokku lepitud, kuis ja mis ajal ma pean ta andma!” – Nõnda sepp saand petta: kui isand sureb, siis ta saab ainult surnupää. – Kr 73 (Jutustaja ei mäleta põhjust, miks õieti sepp tahtis mõisahärra pääd: küllap selleks, et anda see omaenda pää asemel kuradile (vt. nõia päätükki)).

TÕESTI SÜDAMEST KURADILE PÕHATUD KUBJAS (S. 118)

Uoñiz- ehk Jär-mõisas olnud orjaajal väga kuri kubjas. Ühel hommikul ta läind töörahvast vaatama, kes töötand kaugel mõisast eemal. Teel tekkind talle kõrva veel üks teine (see olnud kurat) ja küsind, kuhu kubjas läheb. – Ta minevat töörahvast vaatama. Ühtlasi ka kubjas küsind: „Aga kes sa ise selline oled ja kuhu sa lähed?” – „Ma olen kurat, lähen sulle kaasa.” Siis kubjas vaadand: jah tõesti, jalad olnud kui härjal. Kupjal hakand hirm.

Nad käind tüki maad. Üks pisikene laps karjund kuskil ja ema hüüdnud pahaselt; „Selle võiks kurat võtta, et ta niipalju nutab!” Kubjas öelnud kuradile: „Võta nüüd, nüüd sinul on üks!” Kuid kurat vastand: „Ah, ema südamest seda ei soovind; kui ma võtan lapse, siis ta nutab, ja seda ma ei taha.”

Nad läind edasi ja jõudnud pruukosti aegu töörahva juurde. Üks teomees seisnud paigal ja suitsetand piipu. Ta näind, et kubjas tuleb, ja kartnud, et nüüd ta saab seismise eest peksta. Siis ta süljand ja öelnud: „Seda kubjast võiks kurat võtta!” – Nüüd kurat öelnud kupjale: „Kuule nüüd, vaat see nüüd ütleb südamest, et ma sinu võtaksin.” Ja kurat võtnudki sääl-

samas kupja, läind minema, ja tänini jääb teadmatuks, kuhu kubjas kadund – Kr 107) (Vt. Lätis: LP V 78 (X) ja Mūsu tautas pasakas III Nr 15: Vagars un velns. – Olgu mainitud, et viimane juturaamatute seeria, mille avaldas omalajal Fr. Brīvzemnieks-Treuland, on mitmes trükis levinend üle Läti ja hästi tuttav Liivigi rannikul. – Vrđl. ka LP VII 271).

KURAT NAISE SURNUD MEHE NÄOL (S. 117)

Eland meest-naist ilma lasteta. Siis nad võtnud kaheaastase kasulapse, kuid naine hakand last vihkama. Mees surnud ja noomind veel surses naist, et see ei teeks lapsele ülekohut. Ometi naine peksnud ja hirmutand last alatasa; kui laps vähegi liigahtelnud, kohe naine hirmutand teda kuradi ja külmlkingaga (Küllap külmlkinga nimi on kistud siia ühendusse täitsa juhuslikult, vist lihtsalt meelehääks muistendi üleskirjutajale, kes kogus parajasti teateid külmlkingast), kes tulevat ja viivat lapse ära. Ta teind isegi riideräbalaist sellise kuradi, sidund vasikasava talle taha ja säädnud selle kuradi või külmlkinga sinnasamasse tuppa nurka.

Ühel õhtul naine läind külla ja jätnud läbipekstud lapse üksi koju, kes nutnud koledasti hirmu pärast, kuni uinund voodis magama. Naine tulnud koju ja pannud selle tehtud kuradi sinna voodisse tüdrukukese kõrva. Tüdrukukene ärgand üles, ehmund nii koledasti, et joosnud karjudes minema teise tuppa...

Enne keskööd aga tulnud keegi ukse taha ja kõnelnud naisega mehe hääli, lasku naine teda sisse. Naine lasknud sisse, arvand, et ta mees on tõusnud üles. Ta pole pannud tähelegi, et mehel olnud härjajalad ja saba taga, vaid tahtnud anda mehele süüa. Mees aga pole sõõnd midagi, vaid öelnud, et „ma sinu enda tahan süüa ära.” Naine läind mehe mant ligidalt mööda ja silmand härjajalgu, katsund siis salaja astuda neile pääle oma jalaga, – jah, mehe jalad olnud külmad. Siis naisel hakand hirm ja ta põgenend teise tuppa, lukustand ukse. Mees järgi. Uks olnud kinni, siis ta närind seina katki – nii hirmsad hambad olnud temal.

Naine näind, et ta ei või päästa enam mehest. Ta joosnud siis aknast välja sinna tuppa sisse, kus magand see pisikene tütarlaps, ja visand lapse mehele silmi. Kuid mees pole teind lapsele midagi, vaid läind toa ukse manu, kus naine olnud sees, ja hakand närima ka seda ust... Auk olnud juba nõnda suur, et mees pistnud oma pää läbi. Siis naine hakand paluma, ärgu kiskugu teda lõhki, mida ta siis teinuvat mehele enne surma nii halba. Kuid see vastand: „Sa ju kutsud mind igal õhtul, nüüd ma siis tulin ükskord. Ma pole sinu mees, vaid külmlking, kurat.” Naine ajand vastu, ta polevat kutsund sellist kunagi. Mees seletand: „Mind sa küll ei kutsund, kuid sa tahtsid anda mulle selle lapse. Lapse hinge ma ei või saada, kuid sinu hinge võin küll.”

Nii kõneldes ta närind augu juba nõnda suureks, et saand haarata käega naisest peaaegu kinni. Tal olnud hiiglapikad küüned – vaksapikkused (ei tea, kui pikk see küll võib olla,

„vaksapikkune“!). Kuid naine hirmuga pole palund põrmugi jumalat, vaid hakand vanduma oma surnud meest, et see toond selle lapse talle kaela. Siis kurat või külming haarand ta oma pikkade küüntega kinni ja kiskund lõhki, ütelnud veel ise, keegi inimene ärgu kutsugu videviku ajal kuradit või külminga. – L 81.

126. Kuigi kuradil on palju käsilasi, kes orjavad teda ja kelle hinge ta pärib, siis on tal ka küllalt vastalisi, kellest ei saa jagu temataolinegi mees. Kõnelemata jumalast ja jumalapojust (neist ja piksest vt. veel § 127), on mainegi jumalasõna kuulutaja, papp, kuradile väljakannatamatu oma jutlustega, mis peksavad kuradit otsekui sepa vasarahobid. Samuti kujutellakse päris tõelikkugi seppa kuradist vägevamana. – Nõnda näeme siis, et papid ja sepad esinevad kahes otse vastakas rollis: kord nad on ise kuradi jüngrid (vt. § 125), teinekord ent selle kardetavad vastased.

JUMALAPOEG AJAB KURADI KIRIKUTORNILT (S. 96)

Vanasti kurat tööskelnud kord pühakoja torni otsas. Ja jumalapoeg läind kah, tahtnud nagu keelda kuradil minna sellisesse kohta, kus jumalasõna jutlustetakse. Kurat öelnud jumalapoegadele nii: „Mis sa ka oled! Tule seisa kah nii, nagu mina seisan pühakoja torni otsas väljas ühe jala pääl! Tule katsu sa ka seista!” Siis jumalapoeg öelnud, taganegu temast saatan. Ja siis ta saatnudki minema jumalasõna abil selle kuradi. – Sr 35.

KURAT KEELAB KALU „SEPALE” VIIA (S. 98)

1) Kord tuulisel pühapäeva õhtul, kui keegi kalur pole võind minna merre, siis üks joobnud kalamees suurustelnud rannal: „Kui nüüd kurat ise tuleks, siis ma tahaksin minna sellega merele!” Kui ilm läind vähe hämaramaks, siis kurat tulnudki ja öelnud: „Kui sa nüüd oled mees, siis tule mulle kaasa.” Ja kalamees läind. Kuna neil pole olnud ei laeva ega võrku, siis kurat kiskund luitest välja vana laevatüki paadiks ja võtnud võrkude asemel kaasa vana räätsa. Merel kurat läind räätsaga põhja ja toond kalu, keelnud aga neid kalu sepale andmast. Mees korjand kõik paremad kalad välja ja saatnud papile. Kohe kui kalad olnud saadetud, kurat tulnud uuesti mehe manu ja öelnud: „Miks sa saatsid neid kalu sepale?” – Mees vastu: „Ma ju ei saatnud sepale, vaid papile.” – „Nu, seesama ju minul see sepp on. Kas sa siis pole kuulnud, mida ta teeb minuga iga pühapäev: taob mul nahka, et nahk huugab veel mitu päeva tagant järgi.” – Pz, SjWied, LGr 456 (6).

2) Nädal aega kalastand üks vana mees ja ta pole püüdnud niigi palju, et süüa. Siis pühapäeva õhtul ta sidund võrgud paati. Päikene olnud loojenemas. Kalamees pole rutand ka midagi. Saand ta need võrgud kinni sidund, säääl tulnud üks noor mees piki randa ja läind mööda. Vana kalur palund seda noormeest, aidaku see lükata tal paat vette. See aidand ja öelnud vanale, et ta ka läheb ühes. Vanamees öelnud, las tulgu, tal vastumeelt pole. Nii nad astund paati ja sõudnud sügavale merre. Nad saand jada maha, heitnud oma võrgud sisse ja magand ise „üle öö” juures.

Hommikul enne päikese tõusu olnud vaja saada randa ja nad jõudnudki rannale. Ja see noormees öelnud, et kuna niipalju on kalu, siis vaja anda kogu külale, ainult sellele va sepale mitte. Noormees läind ära ja vana kalur läind kaladega koju. Ta jagandki siis kogu külale, ainult sellele va vaesele sepale mitte.

Esmaspäeva õhtul va mees läind jälle randa ja hakand siduma võrke, et minna merre. Ja jällegi tulnud see noormees ning öelnud: „Mispärast sa andsid sellele sepale? Ma ju ütlesin, et ei tohi talle anda.” Vana kinnitand jumalakeeli, et ta pole andnud. Noormees öelnud: „Kuis sa siis ei andnud sepale! Sa andsid ju sellele sepale, kes igal pühapäeval pühakojas taob rusikatega mu pää pääl, ja sellele sepale, kes taob rauda, sa pidanuksid andma, ent sellele sa ei andnud, ja sellepärast olgu sul homme hommikul tühjad võrgud!”

Ning nõnda ka olnud. Ja see noormees olnud kurat. Ning sellepärast nad pidand jõudma enne päikese tõusu randa. – V 30 (Vt. Lätis LP VI 166 (XXII)).

AHV-SEPP PÕRGUS PULMAS (S. 101, US. 57)

Sõna-külas eland üks vana sepp. Ta ise olnud nõrk ja vana, ühtki last tal pole olnud. Ükskord ta näind ühel ümberkäival juudil pisikest ahvi ja palund õhtul jumalat, et temalgi oleks selline poeg kui see pisikene ahv. Hommikul kui ta tõusnud üles, väikene ahv tulnud ahju tagant välja ja öelnud: „Ma olen see poeg, keda sa palusid eile õhtul jumala käest.” Vana sepp olnud nii rõõmus, et hüpanud ühel jalal aina. Aga see poeg olnud vahva. Ta läind kohe vanale kaasa sepisesse ja hakand õppima sepa ametit. Ta olnud nii tugev, et see suur vasar, mida mees kahe käega võib vaevalt tõsta, tema aga tagund ühe käega mis tühisend.

Vana sepp surnud ära, ja ta jäänd üksinda. Ta kodus pole püsind, vaid ööd-päeva tagund sepises. – Ükskord, kui ta tagund laupäeva öösel kella kaheteistkümneme aegu, ta kuulnud sellist müra, nagu sõidaks palju vankreid. Ta läind uksele vaatama ja mõelnud: „Kes siis nii hilja veel sõidab, kõik inimesed magavad.” Ta näind, kuis tulnud sõites üle silla tõld, kaks musta hobust ees. Sõitnud sepise manu, kutsar peatand hobused, tõllast astund välja suur pikk must isand ja küsind tema käest, kas ta on see ahv-sepp, kes ööl ja päeval taob ja mitte kuradile ei anna armu magada. Tema vastand: „Olen küll, kuid kuradist ma midagi ei tea, ma veel kuradit pole näind.” Must isand öelnud: „Vaata minu pääle – mina olen see kuradikuning. Ma praegu tulen võtma sind kinni, sellepärast et täna öösel minu pojal on pulm, ja sina ei anna niigi palju armu, et nad saaksid ära laulatet: just kui papp hakkab laulatama neid, säälsamas sa oma vasara müraga segad ära kõik sõnad!” Sepp ütelnud: „See on imeasi: siis kuradit kah laulatab papp! Ja või siis minu vasar teeb sellist müra, et kuratki kuuleb?” Kurat öelnud: „Poiss, ära niipalju suud liiguta! Sa tead, mis sul ees seisab?” – „Mis siis säääl seisab: niisamasugune asi nagu kõigil meestel!” Kurat pole võind enam välja kannatada – niikui võtnud sepa kaelast kinni, visand tõlda kõige vasaraga, et puha nurgad tõrisend üha, ise ka hüpanud tõlda ja röögatand kutsarile: „Sõida otsekohe põrgu. Ma tahan saada täna õhtul pulmas värsket liha, – sepp on selleks küllalt hüva.”

Sepp mõelnud: “Nüüd mul tõesti ots on käes!” Ta mõelnud, kuis saada kuradist valla. Pole saand mõtelda veel midagi, kui kurat juba karjund: „Astu välja, nüüd me oleme põrgus. Täna õhtul ma panen su katlasse ja keedan sinust pulmasuppi!” Sepp öelnud: „Kui sa tõesti oled kuradikeiser, siis luba mul veel kord suudelda oma vasarat ja suitsetada oma piipu.” Kurat öelnud: „Tee, aga ruttu: muud laua man juba ootavad.” Sepp mõelnud, vaja vaadata ukse vahelt, mis säääl laua juures õige on kah, kas mõnd tuttavatki pole. Ta näind: viis kubjast olnud, kolm mõisahärrat, neli isandat ja viis pappi. Ühel olnud selline must kübar, suur sulg küljes, – see olnud kuradi poeg. Saand ta nüüd nii vaadand, säääl tulnud kurat, karand talle õlast kinni ja visand katlasse sisse. Kuid see olnud see õnn, et tuld pole olnud veel all. Sepp hakand taguma oma vasaraga mööda katla külgi. Olnud selline müra, et vana kurat ise kukkund maha, pojal lõhkend kõrva trumminahk, kuradiemand olnud parajasti raskejalgne, sellel paugatand magu katki.

Kui vana kurat näind kõike seda, siis ta palund seppa, ärgu see tehku enam nõnda, ta laseb ta lahti ja annab matitäie kulda ühes. Sepp ütelnud: „Annaksid sa mulle ka kas või poole põrgut, ma sind siiski ei jäta(ks) praegu ellu!” Kurat andnud kõik oma raha ja selle katla, kus sepp olnud sees, need viis pappi ja. need mustad hobused, millistega ta toond sepa põrgusse. Siis sepp olnud rahul kah ja sõitnud üles maa pääle. Ise ta sõitnud tõllas, need viis pappi kandnud katelt rahaga.

Kui ta jõudnud sepise manu, siis sellest katlast ta teind ääsi, viis pappi ta tapnud maha ja nende nahast ta õmmelnud lõõtsa. Kui kurat saand seda kuulda, siis ta jäänd sepa pääle nii vihaseks, et tahtnud kiskuda ta tükkeks, kuid pole julgend, sest sepal olnud suur vasar ja tema katel: kuradil olnud hirm, et vaata kui sepp ei tee jälle müra ega paugata taas tema emanda magu lõhki. Ja sellepärast kurat on veel praegu sepa pääle vihane. – Kr 37 (Küllap loetud vastavast läti rahvaraamatukesest „Velns un kalejs”).

127. Kaitseks kuradi vastu teatakse mitmeid maagilisi võtteid ja abinõusid, kuidas vabaneda temast, samuti ka tingimusi, mis peletavad tema niikuinii. Üheks selliseks tingimuseks on juba eelpool (§ 124) mainitud kukelaul, mis mängib eriti silmapaistvat osa nn. sillaehitamislõos (vt. § 135). Huvitav on sellekõrval konstateerida, et ühenduses kuradiga ei esine Liivis põrmugi hundid, kes Eestis ja Lätis kiusavad seda vanameest nii koledasti. Küll lastakse aga Liiviski kuradit näit. hõbekuuliga (Sr, Sn 10) ja pekstakse pihelgavitstega (vt. § 129, 130 ja 136); tema vastu kaitseb kas või oherdiauk (vt. alamal) ja teda murrab inimene, kel on kahekordsed hambad suus (vt. § 133). Isegi oma nime nimetamist pelgab kurat ja põgeneb kohe (vt. alamal), eriti kui tal on veel mingi salanimi (vt. § 135); vrđl. ka kuradi hobuse nime mõistatamist ja „võõra vanamehe” abi säääljuures (vt. alamal) . Aga kõige enam kurat kardab jumala või Jeeseuse ja pikse nime – just pikne näib olevatki Liivis kuradi suurim verivainlane (S. 1–3, vt. § 30; S. 88, vt. § 133; S. 93, vt. § 135; S. 95 ja 97, vt. alamal; S., 114, vt. § 133; S. 123, vt. alamal; S. 206 ja 207, vt. raha ja vara päätükki). Lõpuks hõlpsaim ja harilikum kaitseabinõu kuradi vastu on lihtsalt ristimärk: tee või „heida” aga omale kolm risti ette (L, Sr, Kr, Pr, V) – ja oledki kuradist lahti. Isegi ristteest

kurat ei minevat kunagi üle, vaid pöörduvat tagasi, kui ta ajab kedagi taga (V – vrdl. surnuid ja külmingi § 97 ja 105); vanasti säetud ristteile ikka ristid üles, et eihüva ei saaks ehmatada (Sr). Ja sellepärast kurat ei kiskuvat kunagi ka võrke ega muid kalamehe asju, mis tuletavad meelde risti, nagu ristamisi koetud võrk või muud asjad – ankur, võrgumärk, paadipulgad ristamisi jne. (V). Juhtub aga teinekord sedagi, et kuradi vastu ei kaitse ei rist ega kolmainsus, kui seda ebasüüdsalt palutakse, ja kurat tuleb kiuste manu (vt. § 124).

KURAT EI PUHU LÄBI OHERDIAUGU (S. 83)

Kord Ūžkila Matša-talu peremees teind omale uue kalapüügipaadi ja viind selle randa, kuid tuul haarand paadi lendu ja peksnud puruks. Teisel kevadel peremees teind uue paadi, kuid sellegi tuul peksnud nädalaga puruks. Siis peremees saand aru, et kurat see hävitaja on. Ta kaevand tammise tulba sinna kohta maasse, kus pekstud paadid puruks, puurind oherdiga augu tulbasse ja öelnud ise, las see kurat puhugu nüüd läbi oherdiaugu, siis ta ei suuda puhuda paati ümber. Ja kurat pole ka tulnud enam puhuma. – Sr 57.

KURAT PELGAB OMA NIME (S. 90)

Lūž-järves käind kalamees ja magand tule veeres. Siis tulnud üks suur mees, öelnud, las tõusku üles. Ta tõusnud üles ja vaadand selle mehe pääle, missugune ta on, – väga suurhabe olnud. Kalamees öelnud: „Sa oled kurat!” Nii kui öelnud, sa oled kurat, kohe see langend üle tule, jõllitand veel kalameest ja joosnud järve tagasi – selline müra olnud otsekui kohiseks meri. See vana habemega mees olnud vana tont ise. – Ii 64.

VÕÖRAS VANAMEES ÜTLEB KURADI HOBUSE NIME (S. 124)

Mees külvand seemne maha, kuid vili kasvand halb, nii et mees siunand: „Võtku kurat selline vili!” Läind paari nädala pärast vaatama: vili olnud hää. Kuid kurat pole lasknud siis enam niita seda vilja, mis temale lubatud. Mehe palumisel ta luband lõpuks siiski, aga ainult selle tingimusega, et mees peab ütleva ta hobuse nime. Nüüd mees olnud hädas. Sääl tulnud üks võõras vanamees, noomind meest, et see nii sõimand, ja käsknud öelda kuradile: „Vaat kus kurat tuleb ratsa lõukoeraga!” – Mees saandki vilja omale tagasi. – Pz Set (Vrdl. LP V 136 (XVII): mees saab kuradile siunatud vilja tagasi, näidates sellele oma alasti, käpakili! ja tagurpidi naist, keda kurat ei tunne ära. Just samasugust lugu Eestis vt. Eisen, Teised Vanapagana jutud 84 (40). – Salanime mõistatamist vt. § 135; vrdl. ka Mt. 812).

KURAT EI MAADLE KOLMEGA (S. 97)

1) Kord kurat tükkind vägisi ühele noorele poisile tee pääl kallale ja kutsund teda maadlema, jõudu katsuma. Siis poiss hädas heitnud omale risti ette ja öelnud: „Jeesus Kristus, tule

mulle appi!” Sellepääle kurat vastand pahaselt: „Ah, teid on kolm, ma olen aga üksi!” ja kadund ära. Nii kadund ära, et aina huuand, ja metsa puud paindud nii et lõhkend – Kr 133.

2) Sr Ket 45 (11) – vt. § 133: Peetrid kuradi kimbus (Lätis näit. JKr II 25, IV Nr 60 jne.; Eestis tuttavam on kuu poole hoidumise motiiv maadlemisel (FFC 25, S. 35, vt. ka § 108 ja 109).

KURAT TULEB ALATISE KUTSE PÄÄLE (S. 123)

(Vt. § 120: kuradi nime mainimisel ta tuleb kohe. Kuradi ilmumisest vt. veel § 124: Kaardimäng ja härjatapp (V 171: kutsar soovib, kui tuleks kas või kurat ise, et saaks rutem); § 126: Kurat keelab kalu „sepale” viia (SjWied: kalur suurusteleb, kui nüüd kurat ise tuleks, siis ta läheks koos merele); § 127: Võõras vanamees ütleb kuradi hobuse nime (mees siunab, võtku kurat selline vili); § 131: Kuradi hobuse lummutus. Vt. lhk. 170)

1) Üks mees vilistelnud igal õhtul ja hüüdnud ikka „oh kurat, oh kurat!” Säälnudki tema manu üks vana mees ja ütelnud: „Mis sa mind kutsud? tule kaasa!” Tal olnud suur hagu taga ja ta käsknud meest päälle istuda, sinna tema savale. Nüüd mees hirmuga hüüdnud: „Voi Jēz! ma ei taha!” Nii kui ta nimetand Jeesu nime, kohe kurat kadund ära, kuid mees pole vilistand enam kunagi. – Kr 253.

2) Üks mees tulnud mööda teed ja sõimand väsimuse käes „oh kurat, oh kurat!” Säälnudki kurat juurde ja viind mehe kuuse latva üles (see kuusk olnuvat siinsamas Kostrõg-küla tee veeres, kuid raiutud nüüd hiljuti maha). Latv hakand kõikumama ja paindud maha. Mees hirmuga hüüatand „voi Jēz!” Kohe tal silmad läind lahti ja ta näind end kuuse ladvas, ronind maha ja raiund risti kuusele. Kui ta ei nimetanuks Jeesu nime, siis ta kukkunuks surnuks ja kurat saanuks ta hinge. – Kr 254.

PIKSE MAHARABATUD KURAT (S. 95, Mt. 822*)

Jutustaja ise sõitnud viinavooris Libausse (Liepajasse). Olnud kuuvalge öö. Ta jäänd muist maha väsind hobuseid söötma ja vilistelnud sääljures. Kohe olnud juures kurat: mis tahad? – Raha. – Palju? – Neli tuhat. – Tood akuraat ühe aasta pärast siia tagasi! – Jutustaja saandki raha ja sõitnud edasi, hobused olnud korruga tugevad. Aasta pärast ta läind viima raha tagasi ja vilistand. Säälnud aga võõras mees ja seletand: „Võid hoida raha endal. Selle andja rabas Bõldar Jõn (= pikne, vt. § 28, LRU I 50) maha.” – Kr Set (Eesti näiteile (FFC 25, Mt. 822*) lisaks vt. Kunder, Eesti muinasjutud² 126: „Ilp-Hans ei ela enam, juba mineva sui löi Pikker vaesekehe maha. Olen ta poeg. Võta raha omale, anna aga vanamehele hingearmu.”).

128. VÕÖRASTÜTAR LOOMEGA SAUNAS (S. 103)

(Väga armastet muistend kogu Baltikumis: Eestis vt. FFC 25, S. 31; Lätis vt. LP I 77 (45), 159 (138), V 295 (130 II); DL II 47; JKr V 73 (43) jne.).

6 varianti (lvÜ): 1 L 140 – 2 Kr 247, 3 Kr 250, 4 Kr [269] – 5 vrđl. Pr 185 – 6 Kl Set.

1) Riietamise redaktsioon (l).

Ühel mehel naine surnud ära, ja ta kosind teise naise; nii neil olnud „kahekordsed” lapsed. Võõrasema saatnud võõrastütret sauna, et eihüva kisuks selle säääl puruks. Võõrastütär palund kaasa vett, leiba ja kuke, kana, kassi, koera. Saunas ta istund, söönd leiba ja andnud loomele kah.

Säääl tulnud üks mees ja kutsund teda endaga tantsima. Vaeslaps küsind loomelt: „Kukk, kana, kass, koer, kas tohib minna?” Loomad vastand: „Las ta toogu sulle enne uued kingad, – sul ju jalad päris paljad!”

Mees läind ära ja tulnud kingega tagasi, kutsund jällegi tantsima. Neid küsind loomelt uuesti: „Kukk, kana, kass, koer, kas tohib minna?” – „Sul pole uut kleitigi; las ta toogu sulle ka uus kleit, siis võid minna.”

Mees toond kleidi, kuid siis kukk, kana, kass, koer öelnud taas, toogu ta neiule veel uus rätt.

Siis aga kuni ta läind räti järele, seni kell saand kaksteist. Siis kukeaeg olnud käes, ja see hakand kirema, kana kaagutama, koer haukuma, kass näuguma, nii et vanamees pidand putkama minema, kuidas vaid saand.

Nii võõrastütär jäänd ellu ja olnud ilusasti riidetet veel kah.

Nüüd hakand ematütrel kahju, ja see läind teisel õhtul ise sauna, võtnud kah kaasa kuke, kana, kassi, koera, kuid pole võtnud sugugi vett, leiba, vaid otse piima ja saia ühes, söönd ja joond saunas, loomele ent pole andnud mitte kui tilkagi.

Säääl vana mees tulnud taas ja kutsnud tantsima. Tütär küsind kah kukelt, kanait, kassilt, koeralt, mis teha. Need vastand: „Ise sa sõid, ise sa jõid, ise sa tee, mida tahad!”

Tütär ütelnud siis vanamehele korruga: „Mul pole uusi kingi, uut kleiti ega uut rätti, ma ei saa minna tantsima.”

Vanamees läind ja toond kõik ühe korruga. Kuid kell pole olnud veel kaksteist, ja kõik loomad olnud vagusi.

Neid läind siis vanamehega tantsima, aga see peksnud teda vastu sauna ahju, kuni ematütar olnud valmis (s.t. surnud).

Hommikul ema läind vaatama, – tütar „otsas”.

2) Häälitsemise redaktsioon (2, 3).

- I A a Ühel perenaisel olnud kaks tütar: oma tütar ja kasutütar; oma tütar ta hoidnud hästi, teist ajand igalepoole (2).
b Kord see kasutütar läind sauna, istund lavale ja kudand sukka (2).
B Kolm vabadiku neidu läind kord saunalavale sukka kudama (3).
- II a Vaeslaps (2) ~ need neid (3) võtnud kaasa võileiba (3) ja kuke (2, 3), kana (2), kassi (2, 3), koera (2, 3)
b ja andnud saunas kaasavõetud leiba ka loomele süüa (2, 3).
- III a Kell kaksteist keskööl sirutet sauna tossumulgust (2) ~ ahjust (3) välja must jalg (2, 3), – vaat sauna pääl ju neid kummitusi on (2) – kurat tahtnud näha, kas saunas on ka kedagi (3).
b Kohe kõik loomad hakand häälitsema – kukk kirend (2, 3), kana kaagutand (2), koer haukund (2, 3) ja kass näugund (2, 3).
c Mustmees (2) ~ kurat (3) selle hirmuga pistnud silmapilk plagama (2, 3).
- IVA Nõnda need tüdrukud kudand sääl kolm ööd sukka (3).
B a Hommikul vaeslaps olnud nii ilus, et kõik imestand, kuis ta saand nii ilusaks (2).
b Võõrasema küsimise pääle ta seletand öist lugu ja ütelnud, saatku võõrasema oma tütar kah, siis see muutub kah ilusaks (2).
- V a Nüüd perenaine saatnud sauna ühes loomega ka oma tütre (2) ~ oma kolm tütar (3).
b Tütar söönd oma perse täis, kuid loomele pole andnud raasukestki (2).
- VI A a Kell kaksteist must mees pistnud taas tossumulgust jala läbi, kuid mitte keegi loomest pole laulnud ega häälitsend (2).
b Mees tulnud sauna ja lõigand tütrele pää otsast (2).
c Hommikul ema oodand asjata tütar ja läind sauna vaatama, – tütre pää olnud laval; kurat võtnud, lõigand ema pää ka maha ja pannud tütre pää kõrva lavale; teisel hommikul tulnud isa, – kurat lõigand ka selle pää (2).
d Kuked, kanad, kassid keegi pole häälitsend sellepärast, et rikka mehe tütar pole andnud neile süüa; vaeslaps oma hää südamega elab aga veel tänini (2).
B a Kurat pistnud jala, tulnud siis kõige kehaga, hammustand kõigil kolmel pääd ära ja pannud saunaakna ruutesse, kuid kõik kolm südant võtnud välja, pannud nahkotti ja viind metsa kõige pikema puu latva ja läind siis unes ütlema isalemale, – mingu need oma tütarde järele, need olevat metsas (3).
b Vanemad läind ja näind suure pika koti, kolm südant sees, toond sauna, kuid siis need südamed ja pääd kadund ära (3).

- c Vanemad pahandand, et vabadiku tütreid tapnud nende tütreid maha; need palund põlvili maas ja seletand, et see on kuradi töö, sest et tütreid pole söötnud koera, kassi, kukke (3).

3) Kosilase redaktsioon (4, 6).

- I Perenaine saatnud kolm vaeslast sauna, kus aina kummiteldud (4).
- II Vaeslapsed (4) ~ vaeslaps (6) palund ja võtnud kaasa kuke (4, 6), kana (6), kassi (4, 6), koera (4, 6), hiire (6) ning söötnud oma kaasavõetud võileivad loomele (4).
- III a Enne keskööd kummitused (4) ~ kuradid (6) tulnud akna taha, tahtnud sisse (4, 6).
- b Kukkk kirend, ärgu lasku sisse; kass näugund, kui laseb sisse, siis nad surevad kui rotid; koer haukund, läheme ukse taha, ärme laseme sisse; ja nõnda nad pole lasknudki kedagi sisse (4, 6).
- IV a Kell kaksteist tulnud taas keegi ukse taha; kukk laulnud, see on aus mees, seda võib lasta; teised loomad luband ka (4, 6).
- ba Tulnud sisse vanamees ja kinkind riideid, leiba, raha (4).
- bb Tulnud ilus noormees, toond sõrmuse ja kosind hommikul vaeslapse (6).
- V a Perenaine saatnud teisel õhtul ka oma tütreid sauna toreda kostiga (4).
- b Lapsed söönd, et suu vahutand, loomele pole andnud aga midagi, need vaadand ja oodand asjata (4).
- VI a Kell kaksteist kurat tulnud kloppima (4).
- b Neiud küsind loomelt nõu; need vastand: „Ise sõite, ise pidasite nõu, ise tehke, mida tahate!” (4).
- c Neiud lasknud sisse, – kurat murdnud tütreid puruks, et „sitarada aina järel” (4).
- VII Hommikul perenaine leidnud ainult natuke vedelat suppi põrmandul (4) (Vt. lhk. 93 ja 126).

4) Segaredaktsioon (5) – vt. libahundi päätükki (LRU III), S. 162.

129. Rahvusvaheline on arvamine, et kurat varastab vastsündind lapsi ja vahetab oma laste vastu ümber (Kuradi lapsevahetamisest on kogu Baltikumis väga palju muistendeid ja kirjeldusi. Eestis vt. FFC 25, S. 19–23; Lätis LP VII 158 jj., JKr VI 33 jj.; olgu mainitud, et Lätis lapsevargaina esinevad ka pühad neitsid, Laima, „maanaised”, „maa-inimesed” s.t. maa-alused ja mitmed muud nimed, mis viitavad ilmse germaani mõju poole: „Heidnisch ist s dass elbe den menschen kinder stehlen und ihre wechselbälge an deren stelle tragen, unheidnisch aber, dass der teufel in dem wechselbalg steckt” (Grimm, DM³ II 967/8). Germaani eeskujul esinevad Eestiski lapsevargaina maa-alused ja kääbused (die Unterirdischen, Zwerge, Wichtelmänner etc.). Ka Baltikumis igalpool üldiselt tuttavad kaitseabinõud lapsevahetamise vastu põlvenevad pääjoontes Saksast). Sellepärast nõutakse emadelt ja ammedelt erilist hoolt ja tähelepanu pisikeste vastu, et kurat ei pääseks lastele ligi, kui

ka teatud kaitseabinõude täpset täitmist. Eriti enne ristimist tuleb karta kuradit, kes võib vahetada lapsed ja anda õige asemele oma; kurja kaitseks hoitakse õiti küünlatuli hälli juures lauakesel ja tehakse hällile rist pääle (Kr). Pisikese pää alla hälli pannakse „raamat” s.t. piibel, et kurat ei saaks ära vahetada ega midagi halba teha (Pr). Surnuküünalt (~ „katolikuküünalt”), juudasitta ja väävlit pannakse segamini riidehilbuse ja suitsutetakse ristamisi hälli all, – siis eihüva ei pääse ligi (L). Kui laps „kuues nädalas” haigutab, siis tehtagu talle kohe sõrmega rist suu pääle ja öeldagu „Kristus Jeas !” et paha vaim ei saaks lapse sisse (Kr). Iga kord „kuue nädalani”, kui pestakse laps puhtaks ja tõmmatakse särk selga või mõni muu riie, siis tehakse rist särgile, öeldakse „Kristus Jeas, Kristus Jeas!” ja süljatakse kolm korda – kõik eihüva vastu kaitseks (Kr). Lapse mähkmeid enne kuut nädalat välja mitte keegi ei vii, ei päeva, ei tuule kätte, vaid ainult toas ahju juures kuivatatakse neid; väljas pole hää: väljas õhus mõni paha vaim võib lasta mõne häda pääle – seda nad ju otsivadki (Kr). Isegi akent ei hoita pisikese juures lahti (Kr), ja „vanaema” s.t. ämmamoor ei tohi istuda lapsega akna juurde: siis kurat pika ölekõrrega pistab läbi akna titale ninna, et sel tuleks aevastus; kui ämmamoor ei raba nüüd võtta seda aevastust endale, üteldes „jumal appi”, siis kurat võtab aevastuse omale niisama rõõmus, nagu hoidja öelnuks „aitäh aevastuse eest! – ja siis see laps saab kuradile (L); sellepärast amm peab võtma lapse aevastuse enne ristimist alati vastu (L, Pr). Ühel lapsel amm pole võtnud aevastust vastu, ja kurat saand lapse omale; siis see nutnud väga palju ja kasvand hirmus suureks suurte silmega ja olnud kole inetu; siis viidud laps värava taha risuhunikule ja pekstud teda pihelgavitstega, nii et kurat süljand ja joosnud lapse mant minema; siis laps saand terveks (L 7 = S. 109). Sellist lapsearstimist kirjeldetakse ka täpsemalt: kui üks pisikene laps on „ära vannutud”, siis ema käib rohtu küsimas, ja siis külanaised õpetavad; mõni ütleb, pidavat sauna mindama ja last pekstama, mõni taas õpetab, last pidavat margapuuga kaalutama, kaaluja pidavat olema lesknaine ja sugulane; siis ema ise pidavat jooksma ümber sauna (saun ju see arstimiskoht on!) ja küsima: mis te säääl peksate? – meie peksame eihüva, meie peksame eihüva ja kulutame üle üheksa kuninga mere! siis ema küsib taas: mida te säääl kaalute? – koeri, kasse, koeri, kasse! vastatakse saunast; nii tuleb küsida kolm neljapäeva õhtut, – siis laps saab terveks (L).

Jälgigem nüüd ka Liivis tuttavaid muistendeid lapse vahetamisest.

KURAT TEEB LUUAST LAST (S. 108)

Vanasti olnud ühel emal laps. See ema unustand panna lauluraamatu lapse manu enne ristimist. Ta jäänd ise magama. Säääl keegi tulnud aknast sisse, luud kainlas. Üks vana mees taas magand ahjupingil ja näind seda, kuis kurat läind ahju Juurde, kükitand maha ja pillutand aina seda luuda, üteldes “teki luu-liha, teki luu-liha!” Kurat tahtnud teha sellest luuast teise lapse, et vahetada siis need lapsed ära. Kuid va mees karand ahju kõrvalt üles ja teind lapsele risti ette. Siis kurat põgenend minema, nii et kõik tuba kräksund. – L 6.

KURAT VAHETAB LAPSE (S. 106)

4 varianti (lvI): 1 Ir 23–2 Pr 65, 3 Pr 134– 4 V 97.

1) Kuradilaps ei söö kassi (1–3).

- I Vanasti vana kurat vahetand ikka ristimata lapsi ära (1, 3).
- II A a Kord ühel naisel sündind ilus terve laps, kuid pääle kaht-kolme päeva pole suudetud anda lapsele enam niipalju süüa, kuipalju see tahtnud (2).
- b Hakatud panema salaja tähele ja kuulnud: niipea kui ema läheb toast välja, kohe laps hällist üles ja süüa otsima – kapi manu, ahjule, kuhu aga saab, – ja ise alles mõni kolm-neli päeva vana! (2).
- B Pisikene laps söönd salajas ära kõik liha (1, 3).
- III a Muud naised tulnud kah siis puha kokku ja hakand arutama, et õige see küll ei ole; olnud üks vana naine selline tark; see ütelnud, ta kuulnuvat, et tapetagu kass, keedetagu ära ja pandagu ahjule just sinna kohta, kuhu see laps käib ikka söömas, et kassiliha kurat ei söövat (2).
- b Siis tapetudki kass maha ja keedetud ära (1–3), pandud taldrikutäis liha ahjule (3) ja luuratud, mida see laps nüüd teeb (2), – keegi vana naine magand voodis, see luurand (3).
- IV a Laps läind sinna ahju pääle ja öelnud (2, 3):
- aa “Nända ka intše ända!” (1) (Siin on aimatud nähtavasti järele eesti keelt: nõnda kui intsu händ.).
- ab “Aa, see nüüd on kitš (Kassi salakeelelisi nimetusi.) liha, see nüüd on kitš liha!” (2).
- ac „Ahaa, see on skuts (Kassi salakeelelisi nimetusi.) liha, seda ma küll ei söö!” (3).
- V a Nüüd ema nutnud hirmsasti (3), ja siis see vana naine õpetand, viidagu laps reomäele ja pekstagu teda vitsaga (2, 3).
- b Laps viidudki välja puruhunikule ja teda pekstud vitsaga (1–3) – võind hirmsasti ka nutta see kurivaim (2, 3).
- VIA a Sää! tulnud joostes vana kurat (2) ~ kuradiema (3) ära varastet inimlapsega ja hüüdnud:
- aa “Metsaline, säh oma laps! Kui palju mina sinu lapse pärast olen korjand kokku kõik su piimatilgad – ja sina taas peksad minu last nii koledast!” (2).
- ab “Ah sa nii halvasti käid ümber mu lapsega?! Kuis ma sinu lapse ette hoolitsen!” ja seletand, ta korjavad kokku kõik need külmad tilgad piima, mis emad pigistavad rinnast maha, ja seda kõike selle lapse pärast, kuna naine tema last taas peksab nii palju ega taha anda midagi, peksab päälegi veel sellises halvas kohas, karistab reomäel! (3).
- b Siis saadud taas õige laps kätte (2, 3).
- B Siis kurat öösel toond õige lapse tagasi (1).

VI Vaat see on ju ikka nii, et naised imetamisel pigistavad esimesed tilgad põrmandule, et lapsel need poleks külmad. Kuid vanakurat taas korjab need lastele, keda ta vahetab siis, kui ema pole toas (2).

2) Kuradilaps ei tunne kassi (4).

Kord ühel naisel sündind tont, aga akuraat niisamasugune nagu pisikene laps: kui ema tulnud tuppa, siis ta nutnud hällis nagu titt kunagi, kui ent ema läind välja, siis ta käind tuba mööda ringi ja söönd puha ära, mis aga kapis olnud.

Ema mõtelnud, mis teha, vaja oleks näha, kes see sööja õige on, – kedagi pääle lapse tuppa ei jää. Ta puurind lakke augu, et vaadata, ja näind, et laps olnudki see sööja, olnud siis palju suurem ja käind mööda põrmandut; kui aga ema läind tuppa, kohe laps olnud taas pisikene titt hällis.

Nüüd ema pannud kassi katlasse, keetnud ära kõigi karvega, viind katla tuppa ja laotand riide pääle, kuna ise läind toa pääle august vaatama. – Laps läind, võtnud riide ära, tõstnud katlast kassi välja ja imestand, mis loom see on: kaks kõrva, neli jalga ja suur pikk toruloru (= saba) taga! Ema tulnud tuppa, – kohe laps taas hällis. Kuradist see laps olnud ja kurat teda lasknud nii käia.

Siis laps viidud kolm vanakuu neljapäeva õhtut reomäele ja teda pekstud pihelga vitsaga, – siis ta muutund inimlapseks.

LAPSEVAHETUS VÕLUGA (S. 107)

(Võlu kohta ligemalt vastavas päätükis (LRU III))

2 varianti (lvI): 1 V 127, 2 V 164.

- I
- a Kord olnud metsas kadakapõõsas varjul üks võlu (1).
  - b Siis üks rikas peremees oma naise ja pisikese mähkmeisse mähitud pojaga ratsutand (1) või sõitnud (2) läbi selle metsatuka sugulaste poole külla (2).
  - c Hobused ehmund sellest võlust (1) ja hakand lõhkuma (1, 2), nii et perenaine lapsega kukkund vankrilt maha (2).
  - d Perenaine hakand nutma, sest ta laps kadund mähkmeist ära (1, 2).
  - e Nad läind otsima seda last (1, 2) ja otsind kogu päeva (2).
- II
- a Säälnad silmand teeveeres põõsais sellise valge kogu ja leidnud ühe lapse (1, 2) suurte küünte ja kole inetu välimusega (1) nagu kuradilaps (2).
  - b Mees visand lapse tagasi maha (1) ega ole tahtnud teda võtta (2), kuid naine olnud nii õnnelik jälleleitud lapsest (2), karjund ja hädaldand, et mees visand lapse maha, joosnud ise ja tõstnud lapse sülle, kinnitand, see olevat tema laps, ja mähkind ta riideisse, astund sadulasse ja ratsutand lapsega koju, hoolimata mehe vastuseisemisest (1).

- III a Kodus perenaine andnud lapsele süüa igasugu maiustusi (1), kuid laps pole söönd midagi (1, 2).
- b Perenaine käind läbi kõik targad ja arstid, kuid keegi pole mõistnud arstida (1). Siis üks vana naine õpetand, katsugu perenaine sööta lapsele konni ja kärnkonna (1) ~ kärnkonna ja hiiri (2).
- c Ja tõesti, neid laps söönd (1, 2) ja kasvand niikui... (2).
- IV a Peremees pole kannatand seda last silma otsas ja tülitsend sellepärast alati perenaisega (2).
- b Ta kõnelnud sulaseile, et need tapaksid lapse, kuid perenaine saand asjast aimu ja läind seks päevaks kodunt metsa, tulnud alles õhtul tagasi (2).
- c Peremees pole rääkind sõnagi ja olnud nii paar nädalat (2).
- V a Kord talu hakand põlema (1), – see võlupoiss või see kuradipoiss süüdand maja põlema (2), kõik inimesed kõnelnud, et võlu süüdand (1).
- b Südametäiega peremees võtnud ja visand selle lapse tulle, kuid perenaine joosnud lapsele tullegi järgi ja päästnud tema (1, 2), kuna maja põlend maha ja nad ise jäänd vaeseks (2).
- VI a Siis peremees tahtnud minna kord „turule” (s.t. laadale) ja kutsund naistki kaasa (1, 2).
- b Perenaine imestand, kuis mees muutund ta vastu nii lahkeks (2), kuid peremees mõtelnud, et laseb kedagi kodus hukata lapse sel ajal, kui nad ise on laadal (1).
- c Nad läind natukene maad ära, sääil perenaine joosnud koju tagasi (2) ja võtnud lapse kah kaasa (1, 2), kuna peremees sõimand teda lolliks, et veab last igalepoole ühes (2).
- d Perenaine kandnud last ise, kuid väsind lõpuks ja andnud peremehe päälekäimisel lapse selle sülle (1, 2).
- e Tee läind mööda jõekallast (1). Peremees kandnud natuke last ja visand selle siis jökke (1) ~ ühte suurde auku (2).
- f Perenaine pistnud nuttes ja karjudes lapsele järgi ja toond selle veest välja (1, 2).
- g Nad läind tülli ja pöördund koju tagasi poolelt teelt (1, 2), kuna peremees olnud hirmus vihane, et tal polnud õnnestund kunagi hukata last (1).
- VII a Lõpuks peremees jätnud naise jumalaga ja läind kodunt hoopis minema (1, 2).
- b Teel (1) ~ metsas (2) joosnud talle vastu kollapäine (2) poisikene, ja peremees küsind, kelle laps ta on (1, 2).
- c Poisikene pannud teda mõistatama (1 – ligemalt ei mäletata) ja seletand, et olevat selle poeg, kel kodus olevat kuradilaps, – nüüd isa tundnud oma poja ära (1, 2).
- d Isa küsitelnud siis poega, kuis tal käsi käind (1) ~ miks tal on selline otsekui kõrbund pää (2).
- e Poisikene seletand, ta olnud võlu juures ja temal läind samuti kui võlulapsel nende juures (1): kui nemad andnud võlulapsele maiustusi, siis võlu andnud talle konni ja kärnkonna; kui nemad andnud konni ja kärnkonna, siis tema saand maiustusi (1); kui nemad visand võlulapse (1) ~ kuradilapse (2) tulle, siis see

visand ka tema tulle, ja kui nemad võtnud lapse tulest välja, siis võetud tema kah (1, 2); kui nemad visand lapse jõkke, siis visatud temagi (1).

- VIII a Peremees läind õnnelikuna koju; samal ajal olnud kadund ka see võõras võlulaps (1) – kuradilaps (2).
- b Peremees olnud rõõmus oma naise pärast, kes päästnud lapse tulest, kutsund kokku kõik sugulased suurele rõõmuballile poja leidmise puhul (2) ja eland naise, pojaga „häid päevi” kuni surmani (1).

130. Nagu selgund juba eelpoolgi esitet muistendeist, on kuradilood enamasti üsna lõbusa-sisulised ja muutuvad sageli otse anekdoodilisiks, kirjeldades kuradi rumalust ja alatisi sissekukkumisi kui ka tema tüssamist ja igasugu viguritega ninapidi vedamist, mis tule-tavad mõnikord meelde isegi naljandeid kilplasi (Vrdl. Eestis lisaks veel: „... kuratid Eestirahva juttudes alati tõlbi keelega ja tõlplaseks nimetakse” – H II 16, 480 < Rapla), kõnelemata igalpool tuttavaist vanapagana ja kavala Antsu lugudest, mida jutustetakse Liivigi rannikul suure mõnulemisega, kuid mis jäävad siin üksikasjalikumalt esitamata.

KURADEILE TUNDMATA IMELOOM (S. 102)

2 varianti: 1 Pr [173] – 2 Kl 1.

- I Kaks töömeest läind ühelt peremehelt tööd küsima, töötand ära ühe päeva ja tahtnud minna öhtul rehte magama (2).
- II a Peremees hoiatand, säääl olevat kuradid, kuid julged mehed läind siiski (1, 2), võtnud kaasa ühe tühja koti ja löigand kaks pihelgavitsa (2).
- b Nad löigand kotil põhja ära ja pugend sinna sisse, jalad kotis ja pääd mõlemast otsast väljas (2), või ümberpöördult – nad ajand suured jalad nagu härjal kotist välja (1) ja jäänd kuradeid ootama (2).
- c Keskööl (2) tulnud kuradid ning hakand rehes tantsima ja pillerkaaritama, näind maas imelooma ega ole tundnud sellist (1, 2), keegi polnud näind enne sellist looma (2).
- IIIA a Tulnud manu vana tont ise, imetelnud ka ja öelnud: „Oi, lapsed, seda ei tea, mis loom see on! Tooge kodust mu suured tangid, katsun järele uurida.” (1).
- b Niipea kui teised joosnud koju, kohe mehed hüband pimedas kotist välja ja hakand peksma vana tonti; kus see ehmund ja pannud plagama (1).
- c Teel teised tulnud tangega vastu. Vana seletand; „Oi, oi, sinna rehte ei tohi enam minna: säääl on veel koledam elukas kui meie ise!” (1).
- B a Nad joosnud koju ühe oma vanavana kuradi järele ja toond selle sinna, kuid see pole võind näha (2).
- b Siis üks pisikene noor kurat võtnud rehe nurgast ühe hangu ja tõstnud sellega kuradil ripsmekarvad üles (2).
- c Kuid ka vana kurat tunnistand-tunnistand ja öelnud, ta on küll vanaks eland, on küll „mingeid-ei-mingeid” s.t. igasugu asju näind, kuid sellist metsalist ta veel pole näind, kel mõlemas otsas on pääd, – „nüüd, lapsed, peame põgenema:

see metsaline võib kiskuda meid puruks!” (2).

d Kõik joosnud minema, ainult vana ise jäänd veel sinna. Siis mehed pugend kotist välja ja löönd vana pihelga vitsaga maha (2).

VI Sest ajast ükski kurat ei tule enam rehte (2) (Lätis vt. JKr V 84 (50), LP I 147 (120), VII 255–263, VI 164 (XIX) jne.; Eestis näit. E 18136 (Rõngu); vt. ka O. Kallas, 80 LMrMj 383 (67) jt.).

JUTT, MIS POLE TÕSI (S. 89)

Jutustaja läind vendega õitsile. Neil pole olnud tuld, kuid kusagilt tõusnud suitsu ja vanim vend läind vaatama, jäänd kauaks, keskmine läind järgi, jäänd kauaks, lõpuks jutustaja – noorim vend – läind ise.

Ta leidnud tule man suure musta mehe, kuna vennad rippund pedaja ladvas. Must mees ütelnud, et ta riputab jutustajagi sinna, kui see ei oska kõnelda talle hästi „tühja”. Jutustaja küsind, kas mees ütleb iga sõna pääle „see on tõsi!” Mees luband.

Jutustaja kõnelnud siis: „Kui meie olime kodus oma isa juures, siis me läksime kord metsa jahile ja lasksime väga palju loomi maha – jäneseid, rebaseid, põtru ja väga palju muid, ja mis meie maha lasksime, need jäid metsa, aga mida meie ei lasknud maha, need tõime koju.” Must mees öelnud: „See on tõsi. Aga mis sa veel tead?”

Edasi jutustaja seletand, kuis ta linnujahil lasknud laadimiskepiga kahelteistkümmel kurel kaelast läbi, riputand linnud niinega omale keha ümber, linnud elustund ja lennutand ta taevasse; sääl ta näind ingleid, jumalat ja surnuid, ka oma vanemaid. – „Nu, kas sa nägid minu isa ka?” – „Ohoh, nägin küll: ta oli põrgus. Kui minu isa tahtis välja sitale, siis ta tuli joostes, minu isa astus talle selga ja ratsutas nii siis välja sitale.” – „Ah sa kaabakas, nüüd sa petad, see pole tõsi!”

Ja siis kurat põgenend ära. Sest päevast jutustaja pole näind kuradit enam kui aga vast ainult mõnikord ta jälgi. – Pz, SjWied, LGr 447 (2) (Lätis vt. DL IV 160, JKr V 35, LP V 341 (147) jne.; Eestis vrld. FFC 25. S. 27).

KURADID JUMALAGA HÄDAS

(S. 99 + Mt. 804*+ 1274 + US. 51)

Kui jumal käind maa pääl, siis ta läind kord ühest kalmust mööda. Kuradid joosnud talle sääl kalmul vastu ja hüüdnud: „Oo, sa oled tulnud piinama meid jälle siia!” Siis nad pidand nõu, need kuradid, kuis saaks otsa pääle teha jumalale. Nad arutand, et vaja teha paat ja tirida ta sinna paati, viia merre ja uputada ära.

Ja nad hakandki tegema paati – läind metsa, raiund puid ja hakand tegema: ühe otsa lauda löönd ühe pedaja juurde kinni, teise lauaotsa taas teise männi juurde kinni, mis veel

kasvand. Aga need pole olnudki õieti lauad, vaid niisamasugused puud, palgid. Kui need olnud löödud nüüd niiviisi kinni, siis nad raiund ka need männid maha. Aga vot – põhja pole olnud paadil all ja paat ise olnud nii kitsas, et inimene pole saand sisse (mis see puu siis on, see pole ju lai). Noh, mis sellisega teha, sellisega ei saa ju merele minna, kui põhja pole all.

Nüüd tulnud see meister, olnud kah üks kurat, ja öelnud: „Kas ma nii lasksin teid teha? Laudu on vaja, vaja saagida laudu!” Noh, olnud vaja teha siis pukid, kuhu pannakse palk üles, et saaks saagida. Nad tõstnud ka palgi üles, teind pukid ja puha. Aga kust saada nüüd saagi? vaja teha puust. Meister näidand, et sellised hambad vaja raiuda sisse. Kuid kui nad hakand saagima, siis töö pole edenend: hambad läind puha välja, mitte ühtki pole jäänd. Nüüd meister öelnud, temal olevat see Koljati mõök, ta toovat selle, sellega katsuks saagida. – Kuid kah pole läind edasi. Meister öelnud, vaja raiuda hambad sisse ja katsuda siis. Ning nad saagind – ja siis läind edasi.

Jumal näind, et asi nii, ja saatnud oma ingli, võtku see kiil ja ajagu see selle laua otsa sisse, mida nad saevad. Ingel läind ja hakand ajama kiili taha. Kurat vaadand tagasi, et kes säääl otsas töötab, ja hüüdnud: „See on seesama, kes tuleb piinama meid!” Ja kohe mõlemad palgi päält maha ja minema. Palk jäändki sinnasamma üles.

Nad arutand nüüd, kuis saaks talle (s.t. jumalale) otsa. Säääl põrgus olnud Saalomon papp, sel kuradil. See mõõtnud seda tuba, kus ta olnud sees, mõõdupuuga. Kurat küsind, mida ta mõõdab. – Ta tahtvat pühakoda teha. Kurat karjund „välja!”, ajand välja. Siis Saalomon palund, vast kurat jätaks ta veel sinna tuppa sisse. Kurat ütelnud: „Nojah, kui sa võid teha sellise tooli, et kui tema (s.t. jumal) tuleb põrgusse siia ja istub toolile, siis ta jääb selle külge kinni.” – Jah, Saalomon luband teha. Ta teind tooli valmis. Kurat tulnud, katsund istuda pääle, proovind ära – pole jäänd kinni, olnud liig kerge, las tehku uus. Teind teise.

Ja hommikul, kui ta tõusnud üles, see jumal (see olnud esmaspäeva hommikul), ta olnud juba säääl. Kurat näind, et tuleb juba, ja rutand istuda toolile katsuma, kas jääb tõesti kinni. Niipea kui kurat istund maha, kohe ka jumal sisse ja lukustand ta tooli külge kinni (Vrdl. FFC 25, Mt. 803*). Nõnda kurat ei pääsegi enam valla. Ja sellest ajast tekkind siis ka see puusaagimine: vaja panna kiil taha, siis on kergem. Aga kurat on veel praegugi kinni. – Kr 84.

KURAT JA INGEL INIMESE HINGE PÜÜDMAS (S. 100 US. 38, vrdl. Mt. 808*)

2 varianti (lv1): 1 Kr 82 – 2 V 52.

- I A a üks kuradori „magand” kaks aastat oma asemel haige. Viimasel aastal kurat tulnud tema manu hinge järele (1).
- b Siis haige hakand paluma jumalat, ja see saatnud oma ingli kah sinna hinge järele (1).

- c Ingel hakand ajama kuradit ära, kuid see palund luba jääda jalutsisse (1).
- B a Olnud kord selline mees, kes teind tööd jumalale ja kuradile: kuradile ta mängind kaarte, jumalale ta lugend piiblit (2).
- b Ta jäänd haigeks. Siis kurat seisnud päetsis ja jumal jalutsis (2).
- c Mees peeretand kord, ja kurat hakand kohe kauplema jumalaga, lasku see teda jalutsisse (hingele ligemale!). Jumal lasknud kah (2).
- II a Nii nad oodand sääl mõlemad surija hinge, ja siis see haige peeretand (1, 2) teist korda (2).
- b Kurat kahmand selle suhu (1, 2) ja hakand minema põrgu poole, kuna jumal jäänd sinna (2).
- c Teine küsind „noh, kas said?” ja kurat vastand „hmmh”: ta pole saand teha suud enam valla (1, 2).
- III a Siis mees lasknud hinge suust välja (2) ja jumal (2) ~ ingel (1) saand selle omale (1, 2), läind taevasse (2).
- b Nõndaviisi ongi sugend sõna „mh” (2) (Vt. Eisen, Neljas Rahva-raamat 124 < E 5795 (Tapa). Vrdl. Grimm DM³ II 796).

KURAT TAOB OMA EMA TUBAKAKS (S. 100 = US. 127, vrdl. Mt. 753)

Kord kurat käind ametit õppimas. Mitte üks amet talle pole meeldind, aga sepa amet, see meeldind. Õppind selle ameti ära, teind omale sepise ja hakand taguma, kuid abiliseta läind raskeks. Siis ta võtnud omale selli, kes aidand tal taguda.

Kord tulnud üks vana mees kirvest taguma. Sell olnud õppind toredasti taguma ja teind vanamehele nii ilusa kirve, et see öelnud: „Kui sa selline suur sepp oled, siis tao mind kah uueks!” Kuradi sell vastand: „Jah, seda ma võin.” Kuradit ennast pole sel ajal sepises olnud, kuid ta kuulatand ukse taga, kui vanamees selliga jutelnud. Kurat vaadand, kas siis sell tõesti taob vanamehe uueks. – Natukese aja pärast sell olnud tagund vanamehe kaheksateistkümnemeheks aastaseks noormeheks.

Kurat mõtelnud, et kui nii vana meest võib taguda nooreks, siis ta võib taguda uuesti ka oma ema, kes olnud palju priskem kui see vanamees. Ta toond oma ema ja hakand taguma. Kõige enne ta pannud jalad ääsi tulle, kui aga võtnud välja, siis jalad olnud ära põlend. Kuid ta pole teind sest väljagi, vaid pannud taas pää tulle ja see põlend kah ära. Nüüd kuradil süda saand täis ja ta visand kehagi tulle. Nõndaviisi kuradi ema põlend tervelt ära.

Siis kurat võtnud selle tuha ja visand sinnasamasse sepise nurka. Sääl hakand kasvama kollaseid ja punaseid õisi suurte laiade lehtega, ja kurat nimetand need lilled tubakaks. Ta tagund endale raudpiibu, ja igale, kes tulnud aga tema juurde taguma, ta andnud oma piipu suitsetada. – Nõnda on tekkind see kihvtine tubak, mida inimesed praegu suitsetavad ja rikuvad oma tervist. – Sr 101.